

SCHYST
RESANDE

Landgrabbing

– en av turismens mörka sidor

Landgrabbing

– en av turismens mörka sidor

Undersökningen är gjord av
Mats Wingborg för Schyst resande

Publicerad: Februari 2022

Projektledare:

Helena Myrman

helena.myrman@unionen.se

Nätverket Schyst resande arbetar för att alla resor – både privat och i tjänsten – ska bidra till en hållbar utveckling. Det innebär bland annat:

- › Att se till att de som jobbar i branschen ska ha rimliga arbetsvillkor.
- › Att välja klimatsmarta och miljövänliga alternativ.
- › Att gynna lokala företag.
- › Att motverka sexköp och trafficking.
- › Att undvika att bidra till exploatering av barn.
- › Att tänka på sitt alkoholavtryck.

Läs mer på schystresande.se

I nätverket Schyst resande ingår [Unionen](#), [Childhood](#), [Fair Action](#), [Hotell- och restaurangfacket](#), [IOGT-NTO-rörelsen](#), [RealStars](#) och [Union to Union](#).

Innehållsförteckning

Inledning – landgrabbing i syfte att skapa en ökad turism.....	4
Exempel på landgrabbing kopplat till turism	6
Olika former av landgrabbing.....	9
Fakta: Så kan utländsk turism underminera lokala samhällen i syd	11
Landgrabbing – ett uttryck för en ojämn maktbalans.....	12
Ett gyllene tillfälle att förändra	15
Fakta om UNTWO och WTTC	16
FN deklARATIONER, KONVENTIONER OCH KOMMANDE LAGSTIFTNING.....	17
Rekommendationer för att motverka landgrabbing.....	19
Källor.....	22

Inledning – Landgrabbing i syfte att skapa en ökad turism

Ofta beskrivs turism som en företeelse som har en positiv påverkan på länder och samhällen som tar emot turister. Till de positiva beskrivningarna brukar höra ökad sysselsättning, långsiktiga investeringar och ekonomisk tillväxt. World Tourism Organization hävdar till och med att turism till fattiga länder är en viktig komponent för att nå de 17 globala målen för en hållbar utveckling.¹

Delvis är detta är sant. Turism kan vara ett verktyg för att minska fattigdom och skapa utveckling. Men vilka effekterna blir av turismen beror på hur den är utformad. Om turismen inte är hållbar kan effekterna bidra till det omvända, det vill säga en ökad fattigdom och ett ökat slitage på jordens resurser.

Denna rapport handlar om en specifik faktor som har stor betydelse i detta sammanhang, landgrabbing som ett resultat av turism. Landgrabbing skapar en rad negativa effekter. Genom att skapa regelverk som förhindrar landgrabbing i samband med turism ökar sannolikheten för att turismen ska leda till positiva effekter.

¹ Tourism in the 2030 Agenda, [UNWTO](#)

Landgrabbing inträffar när markområden som tidigare användes av lokala samhällen konfiskeras, säljs eller hyrs ut till investerare, företag eller staten. Ett kännetecken på landgrabbing är att människor i det lokala samhället förlorar kontrollen av markområdet genom tvång, förödmjukelse och missledande information. En konsekvens blir ofta att människor tappar kontrollen över landområden som de tidigare kunde förfoga över. Detta leder i sin tur ofta till att det blir svårare att klara försörjning genom jordbruk och fiske (när stränder tas över). I värsta fall har expansionen av turism lett till att utsatta folkgrupper har fördrivits, att den socioekonomiska ojämlikheten förstärkts och att ekosystem och miljö skadats. Syftet med denna landgrabbing är att etablera en ny verksamhet på det landområde som övertagits. Det handlar ofta om industrier, industrizoner, gruvsdrift, storskaligt jordbruk och turism. Den här rapporten handlar om landgrabbing i syfte att använda marken för turism. Denna turism kan i sin tur vara av olika slag; badturism vid stränder, vildmarksturism i nationalparker, kulturell turism i närheten av historiska monument, sportturism i samband med stora idrottsevenemang etc. Varje sådan form av turism föder olika former av landgrabbing där befolkningen körs iväg från områden nära stränder, i nationalparker, nära kulturella monument och på platser där nya idrottsarenor ska byggas.

Landgrabbing är ett engelskt uttryck men som fått genomslag även i svenskan, men ibland används också det svenska uttrycket ”markrofferi”.

"I värsta fall har expansionen av turism lett till att utsatta folkgrupper har fördrivits, att den socioekonomiska ojämlikheten förstärkts och att ekosystem och miljö skadats."

Exempel på landgrabbing kopplat till turism

Det finns en rad uppmärksammade exempel som visar att landgrabbing kopplat till turism har skadat lokalbefolkning och miljö. Under de senaste tio åren har sådana exempel skildrats i en rad artiklar och studier. Här följer en översikt av en del av dessa konkreta fall:

Under de senaste tio åren har Colombia satsat på så kallad ecoturism i nationalparken Tayrona i den norra delen av landet. Nästan all mark i Tayrona ägs av privatpersoner, men staten har samarbetat med dessa för att bygga turistanläggningar. Lokala fiskare och jordbrukare har systematiskt tvingats bort från platser nära kustlinjen och i synnerhet från områden nära stränder. Markägarna och staten har utnyttjat att fiskarnas och böndernas arrenden varit oklart reglerade, trots att de haft sin bas där i flera generationer. Markägarna och staten har också haft resurser att anlita advokater för att tvinga bort lokalbefolkningen. I efterhand har det blivit klarlagt att flera lagbrott har skett, men då har det varit för sent och de bortkörda fiskarna och bönderna har inte haft resurser för att driva frågan juridiskt.²

2010 värktes 350 familjer i byn Panama, i den östligaste provinsen i Sri Lanka. Deras hus brändes och flera bybor skadades. Byborna kördes iväg för att skapa utrymme åt en turistanläggning nära havet. De avhysta byborna gjorde motstånd och grundade en organisation. Flera rättsfall väcktes och i februari 2015 beslutade landets ministerkabinett att inte låta marken användas för den avsedda satsningen på turism. Samtidigt fick byborna inte tillbaka sin mark. Året efter tog därför en del av byborna saken i egna händer och ockuperade marken genom att bygga tillfälliga hyddor och starta odlingar.³

² Ojeda, Diana, Whose Paradise? Conservation, tourism and land grabbing in Tayrona Natural Park, Colombia, Land Deal Politics, Initiative (LDPI), 2011. oicrf.org

³ Case from Sri Lanka: Land Grabbing for Tourism Development, Panaama Village, International Tribune on Evictions, 2017. tribunal-evictions.org

I kustområdet Andaman i Thailand lever folkgrupperna moken, moklen och urak lawoi. Dessa folkgrupper har länge försörjt sig på sjöfart och fiske. Tsunamin 2004 slog sönder deras samhällen och den efterföljande uppbyggnaden har främst varit anpassad för utländsk turism. Lokalbefolkningens tillgång till närliggande skogsområden har begränsats för att skapa större ytor för utländska besökare. Turistindustrin har tillsammans med de thailändska myndigheterna därigenom förändrat folkgruppernas möjlighet till försörjning. När de traditionella möjligheterna till inkomster försvunnit på grund av försämrad rörlighet och förbud mot fiske har folkgrupperna tvingats att kommersialisera sina levnadsvanor. Enligt författaren Andreas Neef har flera byar förvandlats till ”mänskliga zoo” i syfte att bli utflyktsmål för utländska turister.⁴

På Bali i Indonesien beskattas markägarna utifrån värdet på marken. På grund av den massiva expansionen av turismen har markpriserna skjutit i höjden. Många småbönder har inte haft ekonomisk möjlighet att betala de höga skatterna och därför tvingats till nödförsäljning av marken till hotellkedjor och turistföretag. Systematiskt har den ursprungliga befolkningen körts bort från de mest attraktiva markområdena nära havet. Den snabbt växande efterfrågan på vatten till hotell, pooler, spa och golfbanor har också äventyrat vattenförsörjningen till Balis risterrasser. Idag konsumeras 80 procent av öns söttvattenresurser av turistsektorn.⁵

På ön Efate i Vanuatu kontrolleras 80 procent av kustlinjen av turistindustrin. Vanligtvis hyr de landområden med kontrakt som sträcker sig 75 år fram i tiden. Turismen har gett ekonomiska vinster åt ledande personer i statsapparaten, privata markägare och advokater. Ekonomiska förlorare är den befolkning som förlorat tillgång till jordbruksmarker, odlingar och fiskebyar. Endast ett fåtal av dessa har erbjudits nya jobb inom turistindustrin. Bland de ekonomiska förlorarna finns en stark överrepresentation av kvinnor.⁶

⁴ Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement, Routledge 2021 (sidorna 78-88).

⁵ Neef, Andreas, Land grabs and displacement: tourism's dark side, Ideas room, 2019. newsroom.co

⁶ Idib.

I Tanzania har myndigheterna under flera decennier bedrivit aggressiv politik för att köra bort etniska minoritetsgrupper som bott i nationalparkerna. Människor i hundratals byar har vräkts från sina boenden för att skapa förutsättningar för en större utländsk turism. Särskilt iögonfallande har detta varit i nationalparken Serengeti.⁷

I samband med världsmästerskapen i fotboll i Sydafrika 2010 gjordes flera stora satsningar på infrastruktur för att landet skulle kunna ta emot fler besökare. En av dessa var det så kallade N2 Gateway Project, vilket innebar att en motorled i närheten av flygplatsen byggdes ut och breddad. I samband med det revs mängder med informella bostäder i kringliggande kåkstäder, däribland det välkända Joe Slovo Settlement. Även på andra ställen i landet tvingades människor i kåkstäder att flytta utan ekonomisk kompensation för att skapa utrymme för utländsk sportturism.⁸

I staden Cuzcos i Anderna i Peru finns ett historiskt arv med byggnader både från Inkariket och från tidiga spanska koloniserare. Cuzcos fick status som världskulturarv 1983, men stadens historiska centrum har successivt förvandlas från ett område med bostäder för lokalbefolkningen till en plats med lyxiga hotell, dyra restauranger och souvenirbutiker för utländska turister. I flera omgångar har Cuzcos gått igenom ”sociala tvättningar”, det har bland annat skett genom att riva närliggande slumområden. En studie visar också att över 6000 gatuförsäljare tvingats att ta ner sina stånd och lämna staden för att skapa mer utrymme för utländsk turism. Fördrivningen av fattiga invånare har organiserats av stadens lokala elit i samverkan med företag i turistbranschen.⁹

⁷ Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement, 2021, sid 139.

⁸ Ibid, sid 168.

⁹ Ibid, sid 158–160.

Olika former av landgrabbning

Själva övertagandet av mark vid landgrabbning sker ofta i två steg. Först privatiseras ofta tidigare offentligt ägd mark. I många utvecklingsländer har den processen drivits på av internationella juridiska experter som hävdar att privatiseringarna gynnar landets ekonomiska utveckling. I nästa steg tar globala turistföretag över marken. Ofta sker det efter "tvångsförvärv" eller efter att de privata ägarna tvingas till "nödförsäljning". Tvånget motiveras med att stora investeringar står på spel. Senare stiger ofta markpriserna, vilket gör det omöjligt för lokalbefolkningen att köpa tillbaka mark.

Satsningarna på turism i utvecklingsländer understöds av enorma mängder kapital från affärsbanker. Ofta finansieras satsningarna på turistanläggningar, hotell etc av den globala finanssektorn i samverkan med lokala affärsbanker. Konsekvensen blir snabbt stigande markpriser som tränger ut lokalbefolkningen från markmarknaden. Det finns åtskilliga exempel på denna utveckling. I Costa Rica har nordamerikanska investerare drivit fram en boom av semesterorts- och bostadsturism i dess nordvästra kustprovinser. Det har lett till stigande markpriser som trängt undan lokalbefolkningen.

Många satsningar på global turism i syd har utlösts av någon form av kris. Genom att skapa, hantera eller manipulera kriser kan regeringar i allians med turistsektorn konstruera en logik där turismen antas bli en väg ut ur krisen. Costa Ricas regering betraktade turistsektorn som en ny tillväxtstrategi när jordbrukssektorn hamnade i en kris. Bali marknadsfördes som ett billigt turistmål efter finanskrisen i Asien 1997 och Sri Lankas regering använde turism som en strategi för att återhämta sig från både tsunamin i Indiska oceanen 2004 och landets långa inbördeskrig. I Honduras främjades turismen först efter orkanen Mitch 1998. I alla dessa fall har den plötsliga prioriteringen av turistsektorn som en avgörande – om inte den enda – krishanteringsstrategi gjort det möjligt för regeringar att anta ny, investerarvänlig lagstiftning och attrahera stora flöden av utländskt kapital till sina länders turistindustri, med liten hänsyn till existerande lokalsamhällen.

Ofta används skattebetalarnas pengar för att stärka den utländska turismen. Ibland omdirigeras vattenförsörjning etc från lokala användare (bönder, stadsbor) till den växande turistnäringen. I andra fall förlorar regeringar skatteintäkter genom att tillhandahålla generösa skattelättnader för inhemska och utländska turistföretag, vilket bland annat skett i Costa Rica och Mauritius.¹⁰

¹⁰ Alla uppgifter i detta avsnitt är hämtade från Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement – Study with Particular Focus on the Global South, Tourism Watch 2019. tourism-watch.de

En omfattande internationell debatt om landgrabbning har pågått under många år, men den har sällan inkluderat turistsektorn. Orsakerna till detta är flera. Landgrabbning i syfte att bygga turistanläggningar sker ofta mer småskalig och successiv än fördrivning av människor i samband med gruvdrift eller skogsavverkning. Dessutom understöds ofta landgrabbning kopplat till turism av myndigheter och ibland även av NGO:s med motiveringen att turismen skapar nya lokala jobb eller innebär satsning på ekoturism etc. Därtill är det vanligt att denna typ av satsningar på turism utgör en del av större paket av investeringar där även infrastruktur ingår (som flygplatser, vägar, järnväg). Detta större sammanhang gör det ännu mer svårt att ifrågasätta landgrabbning. Det ökar också pressen på lokala beslutsfattare.¹¹ Dessa orsaker gör sammantaget att landgrabbning kopplad till turism har kommit i skymundan och inte ifrågasatts lika mycket som andra former av landgrabbning. Det påverkar i sin tur statsapparater och företags möjligheter att köra iväg människor för att bereda plats för turism. Det är enklare former av landgrabbning som väckt mer debatt och skapat mer ifrågasättande. Ändå är landgrabbning kopplat till turism förmodligen minst lika omfattande som andra former av landgrabbning. Enbart i Indien har fler än 100 000 människor tvingats bort från sina hem och byar för att skapa utrymme för turism i nationalparker.¹²

"Landgrabbning kopplad till turism har kommit i skymundan och inte ifrågasatts lika mycket som andra former av landgrabbning."

¹¹ Ibid, sid 4.

¹² Neef, Andreas, The darker side of our vacation, University of Aukland, 2019. auckland.ac.nz

Så kan utländsk turism underminera lokala samhällen i syd

Vräkning: Människor i lokalsamhällen flyttas fysiskt. De kan tidigare ha ägt marken men tvingas att nödsälja den eller får den konfiskerad. En annan möjlighet är att de tidigare bott på offentligt ägt mark eller på ockuperad mark. Vräkning kan ske med våldsamma metoder, som att bränna husen eller med subtila tvångsmedel som ibland inte innefattar ekonomisk kompensation.

Inhängning: Människor i lokalsamhällen kan förlora tillgång till mark och materiella försörjningsmedel som tidigare varit tillgängliga, såsom vatten, fiske, timmer etc. Detta sker ofta genom inhängning av landområden som reserveras för turister.

Exploaterande utvinning: Turistindustrin utnyttjar ofta en stor mängd resurser som försämrar villkoren i lokalsamhällen och underminerar den långsiktiga hållbarhet. Det handlar till exempel om att utnyttja stora mängder sötvatten, ta bort skyddande mangroveskogar och att bryta och forsla sand för att förlänga strandområden.

Försvagning av kulturell representation: Turism kan förstöra, försvaga och invadera platser som är kulturellt viktiga för lokalbefolkningen, exempelvis ceremoniella marker, gravplatser, tempel etc. En effekt kan bli att den lokala befolkningens identitet och möjlighet att skapa gemenskap undermineras och negligeras.¹³

¹³ En liknande översikt finns i Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement – Study with Particular Focus om the Global South, Tourism Watch 2019. tourism-watch.de

Landgrabbing – ett uttryck för en ojämn maktbalans

Den landgrabbing som beskrivits i denna rapport innebär att människor i fattiga länder i syd ofrivilligt tvingats att flytta för att bereda plats för västerländsk turism. Landgrabbing drivs ofta fram av komplexa allianser mellan företag inom turistbranschen, lokala markägare, lokala myndigheter och statsapparater. Inte sällan består företagen inom turistbranschen dessutom av transnationella storföretag, däribland globala hotellkedjor som ständigt letar efter nya attraktiva platser för att bygga nya hotellkomplex. Notabelt är att små turistaktörer, som lokalt ägda hotell, betydligt mer sällan är involverade i landgrabbing.¹⁴

Fördrivningen av människor från deras mark motiveras med att turismen skapar nya jobb och ekonomisk tillväxt, men det är i princip omöjligt att hitta exempel på att de människor som förlorat sin mark har fått det ekonomiskt bättre. Dessutom återkommer berättelserna om att många av dem som förlorat sina markområden blivit utsatta för falska och missledande löften om bättre villkor. Det är också vanligt att turistindustrins övertagande av mark inte sker plötsligt och snabbt, utan att det snarare handlar om en successiv process där våld inte förekommer men där hot varvas med övertalning för att få människor att flytta. Ett genomgående mönster är den ojämlika maktrelationen, där de som tvingas att flytta befinner sig i ett underläge. De delar av turistindustrin som vill komma åt marken har både starkare ekonomiska muskler och ofta ett starkare politiskt kontaktnät.

"Ett genomgående mönster är den ojämlika maktrelationen, där de som tvingas att flytta befinner sig i ett underläge."

¹⁴ Ibid, sid 17-18.

Den ojämna maktbalansen förstärks genom att turistsektorn blivit den viktigaste källan till inflöde av utländskt kapital i de så kallade ”minst utvecklade länder”.¹⁵ För närvarande finns 46 länder på denna FN-lista.¹⁶ En majoritet av dessa länder karakteriseras av svaga offentliga strukturer. Det innebär att det blir enkelt för investerare från västvärlden att utöva påtryckningar, särskilt om de lierar sig med lokala politiska och ekonomiska eliter. Förlorarna blir den svagaste länken i kedjan, de invånare som tvingas överge sin mark och flytta. Oftast handlar det om några av de fattigaste grupperna av människor i några av världens fattigaste länder, inte sällan tillhör de utsatta dessutom etniska minoritetsgrupper och ursprungsbefolkning.

I enlighet med påtryckningar från Världsbanken och Internationella Valutafonden (IMF) har många av dessa länder också utvecklat policyer som går ut på att bekämpa fattigdom genom att främja utländska investeringar. Sådana policyer har genomgående varit en förutsättning för att de ska få tillgång till lån och krediter. Detta ökar ytterligare pressen på länderna att gå med på turistindustrins önskemål. Att säga nej till landgrabbing kan leda till att investeringar i turistsektorn går om intet och att länderna blir kritiserade för att inte främja utländska investeringar.¹⁷

¹⁵ Ibid, sid 7.

¹⁶ Afghanistan, Angola, Bangladesh, Benin, Bhutan, Burkina Faso, Burma, Burundi, Centralafrikanska republiken, Djibouti, Eritrea, Etiopien, Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Haiti, Kambodja, Kiribati, Komorererna, Kongo-Kinshasa, Laos, Lesotho, Liberia, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretanien, Moçambique, Nepal, Niger, Rwanda, Sao Tome & Principe, Senegal, Sierra Leone, Salomonöarna, Somalia, Sudan, Sydsudan, Tanzania, Tchad, Togo, Tuvalu, Uganda, Yemen, Zambia och Östtimor.

¹⁷ Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement, 2021, sid 7.

Ett gyllene tillfälle att förändra

Det är just nu är ett gyllene tillfälle för att påverka förekomsten av landgrabbing kopplad till turism. Covid-19 har lett till en kraftig nedgång av turismen. När turistindustrin nu gör en omstart finns en möjlighet att justera tidigare misstag och förbättra villkoren för utsatta befolkningsgrupper i fattiga länder.

I boken ”Tourism, land grabs and displacement” (2021) ser den nya zeeländska professorn i utvecklingsteori Andreas Neef framför sig två möjliga scenarier för hur den globala turistindustrin kan komma att utvecklas. Det första scenariot beskriver han som en återkomst till ”business-as-usual”, det vill säga en återkomst till den exploatering av lokalbefolkningar som fanns före pandemin. Det andra kallar han för en ”transformering av turismen”. Avgörande för det utfallet är, enligt Neef, att regeringar i fattiga länder inser att satsningar på massturism är en bräcklig strategi för att skapa utveckling och en sådan strategi skapar ett starkt beroende av den globala turistindustrin samtidigt som det lokala jordbruket och fisket ofta negligeras. Istället bör turismen integreras med småskalig verksam och bli mer inbäddad i lokalsamhället. Det skulle kunna skapa en hållbar turism som långsiktigt bidrog till att rädda sårbara miljöer och lyfta människor ur fattigdom. Vidare skulle det behövas program för att stödja de människor som redan utsatts för landgrabbing, bland annat genom att ge ekonomiskt stöd för att lokalsamhällen ska kunna utveckla nya småskaliga verksamheter för att klara försörjning.

För att denna strategi ska få genomslag krävs dock också att turistorganisationer och turistföretag i den rika världen respekterar fattiga länders strävan efter att skydda lokala samhällens möjligheter att nyttja lokala naturresurser och för utsatta grupper rätt till att behålla mark och bostäder. Ett steg i rätt riktning vore om World Tourism Organization (UNTWO) och World Travel & Tourism Council (WTTC) kunde omformulera sina inriktningar och istället för att omfamna en ohämmad turism stimulera en turism som har en mer inkluderande syn på lokalbefolkningen i fattiga länder och som verkar för en turism som bidrar till en utveckling som befolkningarna själva kan styra och påverka.

För de enskilda turisterna betyder det hållbara scenariot, menar Neef, ett mer etiskt resande med en mer ”långsam turism”, vilket bland annat betyder längre vistelser och turistaktiviteter som är närmare kopplade till det som de lokala samhällena kan erbjuda. Däribland bör små och lokalt ägda eller familjedrivna hotell i högre grad användas istället för stora hotellkomplex som ägs och kontrolleras av transnationella turistföretag.

Sist men inte minst, argumenterar Neef för att nationella NGO:s bör trycka på turistföretag och hotellkedjor så att de ställer om sin verksamhet och främjar en hållbar turism som bidrar till en långsiktig fattigdomsminskning. Detta ligger också i linje med FN:s 17 globala mål.¹⁸

Faktaruta om UNTWO och WTTC:

- › **United Nations World Tourism Organization (UNTWO)** är FN:s organ för frågor som gäller turism. Organisationen bildades på initiativ av FN och är idag ett organ kopplat till Ekonomiska och sociala rådet. En av UNTWO:s mål är att turism ska främja ekonomisk utveckling. UNTWO:s huvudkontor ligger i Madrid. [För mer info](#)
- › **World Travel & Tourism Council (WTTC)** är ett forum för rese- och turistindustrin. Medlemmarna i WTTC är ledande personer inom företaget i branschen. WTTC har två kategorier av medlemmar, regionala och globala. [För mer info](#)

¹⁸ Ibid, sid 220-221.

FN deklARATIONER, KONVENTIONER OCH KOMMANDE LAGSTIFTNING

Här följer en översikt av de viktigaste FN-konventioner och deklARATIONER samt EU-direktiv som kan användas för att motverka och förhindra landgrabbing:

-
- **FN:s deklARATION om ursprungsfolkens rättigheter** antogs av FN:s generalförsamling 2007¹⁹. FN beskriver deklARATIONEN som ett instrument i kampen mot brott mot mänskliga rättigheter, diskriminering och marginalisering och världens ursprungsbefolkning på 370 miljoner människor. DeklARATIONEN fastslår individuella och kollektiva rättigheter för ursprungsfolk samt deras rätt till kultur, identitet, språk, anställning, hälsa och utbildning. Den understryker vidare folkens rätt att behålla och stärka sina egna institutioner, kulturer och traditioner och den förbjuder diskriminering av ursprungsfolk.
 - **ILO:s konvention 169 om ursprungsfolk** antogs 1989 (utgör en förnyelse av en konvention från 1957).²⁰ Konventionen kräver bland annat att ursprungsfolkningar har ägande- och besittningsrätt till den mark som de traditionellt har bebott.

¹⁹ Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN, 2007. un.org Se även sametinget.se

²⁰ ILOs konvention (nr 169) om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder, Svenska ILO-kommittén, 2021. svenskailo-kommitten.se

- **Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter** (ICESCR) antogs av FN:s generalförsamling 1966²¹ för att säkra att enskilda medborgare ges ett gott stöd av sina stater om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Hit hör att stater ska skydda och respektera sina invånares rätt till värdig försörjning. Landgrabbing hotar människors rätt till mat och vatten och underminerar deras förmåga att försörja sig vilket är ett tydligt brott mot ESK-konventionen.
- **FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter** antogs 2011 av FN:s råd för mänskliga rättigheter.²² Enligt principerna har stater och företag en skyldighet att förhindra kränkningar av mänskliga rättigheter. Detta innebär bland annat att företag ska:
 - Ta fram en policy där organisationen uttalar ett åtagande att respektera de mänskliga rättigheterna
 - Genomföra Human Rights Due Diligence (HRDD) – en process som företag genomför för att kunna identifiera, förhindra och hantera risker för kränkningar av mänskliga rättigheter som kan uppstå i samband med företagets verksamhet.
 - Gottgörelse om företaget direkt eller indirekt orsakat skada
- **En EU-lag om eHRDD**, som är baserad på bland annat FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, kommer inom de närmaste åren bli verklighet. Lagen innebär att företag blir skyldiga att genomföra Human rights due diligence. Den ska omfatta hela värdekedjan, både direkta och indirekta affärsrelationer. Landgrabbing är en av de risker som företag här måste identifiera, förhindra och hantera.²³
- **En rejäla skärpning av kraven** på företags hållbarhetsredovisning planeras träda i kraft 2022, i och med införandet av Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). Sedan januari 2022 har cirka 100 svenska företag, som antingen är börsnoterade eller har fler än 500 anställda, krav på sig att redovisa 2021 års hållbarhetsarbete enligt de nya CSRD-kraven. 2023 skärps kraven och då omfattas cirka 2 000 svenska företag.²⁴

²¹ web.archive.org

²² ohchr.org

²³ ohchr.org

²⁴ di.se

Rekommendationer för att motverka landgrabbing

För att initiera en ny inriktning av turismen som tar avstånd från landgrabbing kopplat till turism krävs konkreta förändringar.

- › Det nationella lagliga skyddet för att förhindra att människor tvingas bort från mark för att expandera turistsektorn eller annan verksamhet bör skärpas. I några få länder har också detta skett. Särskilt intressant är att studera de nya lagarna i Indien och Indonesien som har till syfte att motverka landgrabbing.²⁵ I nästa steg gäller det att se till att lagarna följs upp och används.
- › Bindande lagstiftning ger starkast skydd, men även frivilliga överenskommelser kan ha effekt. Denna typ av överenskommelser brukar kallas för Voluntary Guidelines in the Responsible Governance of Tenure (VGGT), det vill säga frivilliga riktlinjer för en ansvarsfull förvaltning av besittningsrätten. FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation FAO har tagit fram en guideline för hur sådana riktlinjer bör vara utformade.²⁶

²⁵ Ibid, sid 7.

²⁶ Voluntary Guidelines On Responsible Governance of Tenure, 2012, FAO.

- › Det går också att stärka människors rätt till landområden genom att kräva efterlevnad av FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter.²⁷ Deklarationen slår fast ursprungsbefolkningars rätt till försörjning, mark, territorier och resurser. Deklarationen är inte juridiskt bindande, men det uttalade syftet är att formulera en internationell standard.²⁸ En annan internationell överenskommelse av liknande slag är ILO:s konvention 169 om ursprungsfolk.²⁹ I den finns bland annat skrivningar om besittningsrätt av mark för ursprungsbefolkningar. För närvarande har 24 länder ratificerat konventionen, bland dem finns Norge, Spanien och Tyskland men inte Sverige.³⁰ Vidare är Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter³¹, antagen av FN, central i sammanhanget. Enligt den måste bland annat invånares rätt till en värdig försörjning säkras.
- › Det behövs ökad kunskap och dokumentation av landgrabbing. All storskalig konfiskering av mark där mark förs över från lokalbefolkning till privata ägare eller stater bör registreras. Informationen bör vara offentlig och tillgänglig för alla. Om offentliga myndigheter inte upprättar sådana register bör initiativ tas av oberoende organisationer. Ett exempel på en oberoende organisation som skapat en sådana databas är MR-organisationen Licadho³² i Kambodja.
- › Organisationer och advokater som samverkar med lokalbefolkningar och progressiva politiker kan ställa krav på att regelverket ändras och att skyddet för lokalbefolkningar stärks och diskriminering förhindras. Inte minst handlar det om att småbönder, fiskare etc ska få fortsatt tillgång till den mark som gett dem försörjning. För att öka möjligheten till ett sådant stöd behövs ett nära samarbete mellan företrädare för grupper som drabbats av landgrabbing och internationella MR-organisationer i länder i syd. Särskilt viktigt är det att stödja organisationer och grupper som uppstått bland människor som utsatts för landgrabbing. Detta stöd kan ske i många former, som att stärka de juridiska kunskaperna i lokala samhällen och understödja opinionsbildning. Det behövs också starkare transnationella nätverk för att påverka och skydda lokalbefolkningar från att bli utsatta för landgrabbing i syfte att expandera turismen. Flera typer av organisationer bör ingå i sådana nätverk, däribland organisationer som företräder människor som hotas av landgrabbing, MR-organisationer och fackföreningar. Inte minst är det viktigt att söka allianser med fackliga organisationer som organiserar anställda inom turistnäringen.

²⁷ Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN, 2007. un.org

²⁸ Frequently Asked Questions Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN, 2007. un.org

²⁹ ILOs konvention (nr 169) om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder, Svenska ILO-kommittén, 2021. svenskailo-kommitten.se

³⁰ Ratifications of 169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, ILO, 2021. ilo.org

³¹ archive.org

³² Licadho (Cambodian League for the Promotion and Defense of Human Rights), webbsida, inte daterad. licadho-cambodia.org

- › Det är nödvändigt att utkräva ansvar av hotellkedjor och turistföretag. Dessa bör utforma uppförandekoder och policyer som tar avstånd från landgrabbning enligt FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter.³³ Det är också viktigt att företagen löpande redovisar i sina hållbarhetsrapporter hur de arbetar med denna fråga. På denna punkt bör företagen anpassa sig till den rejäla skärpning av kraven på företags hållbarhetsredovisning som planeras träda i kraft i år. Dessutom kommer en ny EU-lag om Human rights due diligence inom kort (eHRDD) där företag blir skyldiga att kartlägga, hantera och redovisa sina risker kopplade till mänskliga rättigheter.³⁴
- › Genom att media kritiskt granskar satsningar på turism som leder till landgrabbning är det möjligt att sätta press på hotellkedjor och turistindustrin. Om investerare vet att de kan få dåligt rykte genom att finansiera turism som förutsätter att befolkning körs iväg ökar sannolikheten för att investerarna drar öronen åt sig och ställa krav på att lokalbefolkningen måste skyddas när turismen expanderar.
- › Storskalig turism är en vanskelig strategi för att skapa en hållbar och långsiktig utveckling i fattiga länder. Risken är stor att massturism främst leder till ekonomiska vinster inom den globala turistindustrin medan miljö och ursprungsbefolkningar i fattiga stater får betala priset. För att bli långsiktigt hållbar bör turismen istället samverka med lokalt näringsliv, det civila samhället och bli mer inbäddad i lokalsamhället. För att förverkliga en sådan strategi krävs att turistorganisationer och turistföretag i den rika världen respekterar fattiga länders strävan efter att skydda lokala samhällen. Internationella turistorganisationer, såsom UNWTO och World Travel & Tourism Council (WTTC) bör därför skapa en ny inriktning som stimulerar en turism som har en mer inkluderande syn på lokalbefolkningen i fattiga länder och som verkar för en turism som bidrar till en utveckling som befolkningarna själva kan styra och påverka.

³³ [ohchr.org](https://www.ohchr.org)

³⁴ [ohchr.org](https://www.ohchr.org)

Källor:

Case from Sri Lanka: Land Grabbing for Tourism Development, Panaama Village, International Tribune on Evictions, 2017. [tribunal-evictions](#)

Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN, 2007. [un.org](#)

Farming money – How banks and private finance profit from food speculation and land grabs, Friends of Earth Europe, 2012. [friendsoftheearth.eu](#)

Frequently Asked Questions Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN, 2007. [un.org](#)

Hall, Ruth, Land grabbing in Southern Africa: the many faces of the investor rush, Review of African Political Economy, Vol. 38, No 128, sid 193-214, 2011. [jstor.org](#)

ILOs konvention (nr 169) om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder, Svenska ILO-kommittén, 2021. [svenskailo-kommitten.se](#)

Licadho (Cambodian League for the Promotion and Defense of Human Rights), webbsida, inte daterad. [licadho-cambodia.org](#)

Neef, Andreas, Land grabs and displacement: tourism's dark side, Ideas room, 2019. [newsroom.co.nz](#)

Neef, Andreas, Land Rights Matter! Anchors to Reduce Land Grabbing, Dispossession and Displacement, Brot für die Welt, 2016. [brot-fuer-die-welt.de](#)

Neef, Andreas, The darker side of our vacation, University of Aukland, 2019. [auckland.ac.nz](#)

Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement – Study with Particular Focus om the Global South, Tourism Watch 2019. [tourism-watch.de](#)

Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement, Routledge 2021.

Nelson, Fred; Sulle, Emmanuel & Lekaita, Edward, Grabbing and Political Transformation in Tanzania, Land Deal Politics Initiative (LDPI), 2012. [landportal.org](#)

Ojeda, Diana, Whose Paradise? Conservation, tourism and land grabbing in Tayrona Natural Park, Colombia,

Land Deal Politics, Initiative (LDPI), 2011. [oicrf.org](#)

Ojo, Diana, Land Grabbing in Tourism – An Analysis of Drivers, Impacts and Sharping Factors of Tourism-Induced Adverse Land Deals, HNE Eberswalde, 2013. [tourism-watch.de](#)

Ratifications of 169 – Indigenous and Tribal Peoples Convention, ILO, 2021. [ilo.org](#)

Rosenberg, Ruben, Tourism and Land Grabbing in Bali – A Research brief, Transnational Institute (TNI), 2018. [tni.org](#)

Voluntary Guidelines On Responsible Governance of Tenure, 2012, FAO. [fao.org](#)

Den publikation av dessa som särskilt kan rekommenderas för vidare läsning är den aktuella: Neef, Andreas, Tourism, land grabs and displacement, Routledge 2021.

Detta är en undersökning från nätverket Schyst resande, som jobbar för hållbart resande – både privat och i tjänsten.

www.schystresande.se

Facebook: www.facebook.com/Schyst.resande

Twitter: [@schystresande](https://twitter.com/schystresande)

Instagram: [schystresande](https://www.instagram.com/schystresande)